

PRIKAZI

Skriveno blago goranske kajkavštine na dlanu

Marina Marinković. 2018. *Kajkavski govori istočnoga Gorskoga kotara*. Zagreb – Delnice: Hrvatska sveučilišna naklada – Ogranak Matice hrvatske u Delnicama. 261 str.

Govori Gorskoga kotara na dijalektnoj karti Republike Hrvatske predstavljaju iznimno raznoliko i zanimljivo jezično stanje. Neovisno o tome, u mnogim su većim dijalektološkim radovima bili spominjani tek uzgredno, pri čemu se veća pozornost pridavala zapadnome području goranske kajkavštine.¹

Upravo je nedovoljna istraženost istočnih kajkavskih govora Gorskoga kotara bila autoričin glavni poticaj za nastanak ove monografije koja opisuje fonologiju i morfologiju (s tvorbom riječi) spomenutih govora, a podijeljena je na jedanaest većih poglavlja te donosi i iscrpan popis literature i kazalo imena.

U *Uvodu* (17–38) se donosi osvrt na mjesne govore obuhvaćene istraživanjem. Kako je u ovaj poddijalekt uvršteno 19 dijalektoloških punktova, autorica je, na temelju terenskoga istraživanja i pomoću sastavljenog *Upitnika za preliminarno istraživanje* odredila da se spomenuti govori mogu grupirati u tri razlikovne skupine govora, te je izdvojila tri reprezentativna punkta koji oslikavaju moguće razlikovno stanje (Osojnik, Smišljak i Lukovdol). Istraživanje je obuhvaćalo ispitivanje 36 izvornih govornika, većinom starije životne dobi (najstarija ispitanica rođena je 1927. godine), pri čemu u strukturu fonološkoga opisa, kako ističe u uvodnome dijelu (usp. str. 33, 34), nije uvrstila moguće izdvojene slučajeve i potvrde (npr. oblik *m'eža* sporadično potvrđen uz *m'eja*).

Poglavlje *Dosadašnja istraživanja i spoznaje o kajkavskim govorima istočnoga Gorskoga kotara* (39–52) daje presjek njihovih do danas utvrđenih značajka, a autorica donosi i kratak uvid u istraživanja susjednih čakavskih i štokavskih govora te govora Bele krajine. S obzirom na to da se podjela gorskokotarske kajkavštine na dva poddijalekta temelji prvenstveno na razlikama u prozodiji i vokalizmu, daje se i pregled najznačajnijih fonoloških obilježja govora koji pripadaju zapadnome tipu.

Na oblikovanje i očuvanje mjesnoga govora, uz geografske čimbenike, utječu i povijesna zbivanja koja su se odigrala na promatranome području, a o čemu saznajemo iz poglavlja *Povijesno-geografsko-etnografski okvir istraživanoga područja* (53–56). Kompleksnost spomenute situacije tako se može potkrijepiti, primjerice, i činjenicom da se u naselju Rim nalazi stara tromeđa triju nadbiskupija: riječke, zagrebačke i ljubljanske (str. 53).

¹ Govoreći o kajkavskome narječju Gorskoga kotara, potrebno je naglasiti da u njemu razlikujemo dva poddijalekta, zapadni i istočni.

Fonološki opisi izabranih punktova (57–133) prikazuju fonologiju mjesnih govora Osojnika (Os), Smišljaka (Sm) i Lukovdola (Lu), a za svaki se govor zasebno, kroz inventar, distribuciju, realizaciju i podrijetlo, opisuje njegov vokalizam, konsonantizam i prozodija. Na kraju svakoga fonološkoga opisa donosi se komentar u kojem se precizno i sustavno ističu osnovne značajke opisanoga govora. Tako se na temelju rezultata govor Osojnika određuje kao prijelazni govor »u kojem čakavsko-kajkavski kontakt također predstavlja prirodni jezični razvoj u prostoru i vremenu« (str. 81). Obradujući govor Smišljaka, Marinković dolazi do zaključka da on, u odnosu na govor Osojnika kao predstavnika prve skupine, pokazuje veću podudarnost s ostalim kajkavskim govorima te ga uvrštava u prvi tip sustava B prema klasifikaciji M. Lončarića. Opisujući govor Lukovdola autorica upućuje i na moguće potvrde ukinuća kvantitativnih opreka (npr. proizvoljan, dugi ili kratki izgovor kao u primjeru *gr'ōm – gr'om*), ali potvrdama minimalnih parova ukazuje da se opreka još čuva (npr. *r'āt* 'rad' – *r'at* 'rat'; *kap'ūt* 'kaput' – *kap'ut* 'mrtav, gotov...'). Usporedba značajka promatranih govora donosi se kroz sintezu kojom ujedno i završava obrada fonologije. Autorica zaključuje da je vokalski inventar ovih govora monofonški, a diftonzi se mogu pojaviti samo na razini realizacije u govoru Osojnika (*zamē^htal*) i Smišljaka (*mē^hste*). Govor Lukovdola izdvaja se i nepostojanjem poluglasa u nenaglašenome inventaru (*ə > a: k'olac, j'edan, k'abal...*), dok je njegov razvoj u naglašenome slogu u svim trima govorima pokazao svojevršno kolebanje. Iz toga razloga autorica prilaže 27 primjera riječi u kojima se promatra odraz polaznoga kratkoga *ə te zaključuje da, uz čuvanje *ə*, prevladava njegov refleks *a*. Jat je u spomenutim govorima u dugome slogu dao *ē* (Os: *l'ēp, ml'ēko*; Sm: *sm'ēx, t'ēlo*; Lu: *r'ēč, vr'ēme*), a u kratkome naglašenome i nenaglašenome *e* (Os: *l'eto, č'ovek*; Sm: *v'era, mex'ūr*; Lu: *d'et, 'orex*). Osim toga, jednačenje stražnjega nazala i slogotvornoga *l* provodi se djelomično, u vokalu *-u*, a unatoč činjenici da refleks stražnjega nazala pokazuje previranja između odraza *o* i *u*, autorica zaključuje da se »zasada još uvijek generalno može govoriti o prevlasti *o*-odraza na mjestu stražnjeg nazala u svima istočnogoranskim kajkavskim govorima« (str. 128). Konsonantski inventar svih triju govora čine iste jedinice, ali se oni ipak mogu grupirati u dvije cjeline. Naime, u govoru Osojnika potvrđen je nestabilan status fonema *x*, a izostala je i potpuna zamjena zvučnih konsonanata bezvučnima u finalnoj poziciji. U svim se istraženim govorima potvrdio jedan par afrikata *č – ž*, a svi su govori definirani kao šćakavski (Os: *dv'orišče*; Sm, Lu: *dvor'išče*). Slijed *r + j* uglavnom je potvrđen u oblicima prezenta nekih glagola (npr. *'orjem, m'erje*), dok je *r u intervokalnoj poziciji dalo *r* (npr. *m'ōre, več'ēra*). Govor Osojnika (uz govore Liplja, Velikog Jadrča i Malog Jadrča) izdvaja se i na razini akcentuacije koju u svim govorima istočnogoranske kajkavštine karakterizira postojanje dugoga i kratkoga naglasaka te nenaglašene kraćine u inventaru. Ovdje je, naime, dugi naglasak pomaknut

s posljednjega sloga (npr. *m'exur*), a pomiče se i kratki naglasak s medijalnoga sloga (npr. *n'evesta*) te onaj koji stoji na mjestu neocirkumfleksa (npr. *p'otoku*). Potvrđen je i izostanak progresivnoga pomaka primarnoga cirkumfleksa (*k'okoš*), koji je proveden u govorima Smišljaka i Lukovdola (*obl'āk*). S obzirom na donesene zaključke o akcenatskome sustavu, autorica napominje da govor Osojnika, kao i ostalih govora prve skupine istočnogoranskih govora, treba promatrati kao prijelazni kajkavsko-čakavski govor.

I dok se u akcentuaciji svojim značajkama izdvaja govor Osojnika, u morfologiji su (135–199), u odnosu na istražene govore, određene razlike potvrđene u govoru Lukovdola u kojemu se u imeničkoj deklinaciji javljaju neke inovacije, npr. nastavak *-ima* (uz češći *-i*) u I mn. imenica srednjega (*gñ'ēzdima* – *gñ'ēzdi*) te u manjem broju primjera ženskoga roda *i*-vrste (*kost'ima*). U ovim govorima, kao i u onima zapadnoga tipa goranske kajkavštine, nije došlo do izjednačavanja akuzativa i genitiva jednine imenica muškoga roda koja znače neživo (Os: *v'ozili smo gñ'ōj*; Sm: *s'loži k'auč*; Lu: *!uk b'om sad'ila*), a vokativ jednine u imenica tek se u ograničenome broju primjera razlikuje od nominativa (npr. *B'ože, m'ajmunu, d'ūšo*). Uglavnom prevladava sintetički komparativ pridjeva (Os: *bistr'ēji, dr'aži, m'ekši*; Sm: *zdrav'ēji, v'eči*; Lu: *siromašn'ēji, sl'aji*), a izgubljen je *i*, za mnoge kajkavske govore tipičan, supin (npr. Lu: *gr'ēm sp'at* – *n'e morem sp'at*). Imperfekt je izgubljen, a oblici aorista sačuvani su samo u tvorbi kondicionala te u okamenjenim likovima glagola *reći* i *otići* (Os: *'Ode b'aba s kol'āči*). Buduća se radnja, kako to u pravilu i biva u kajkavštini, izriče futurom II (Os: *P'osle b'omo se odm'ārali*.; Sm: *J'utre b'om se ostr'igla*.; Lu: *Otpel'ali b'odo ix v r'ešt*.) te prezentom svršenih glagola (Os: *J'utre ti isp'ečem*.; Sm: *J'utre si z'emem mar'ēndo sa s'ōbom*.; Lu: *Dop'eļam nabrz'āka i pr'oč*.), a tek iznimno s pomoćnim glagolom *htjeti* (npr. Lu: *S'e će ti izrefer'irat*).

Uz obradu fonologije i morfologije, Marinković je u svoju monografiju uvrstila i tvorbu riječi (201–224), čime je dala značajan prilog do danas u dijalektologiji nedovoljno istraženome rječotvorbenome pitanju. Zaključuje da je u tvorbi imenica prevladala sufiksalna tvorba, pričem je potvrđeno 56 različitih sufiksa (npr. *-ač, -ak, -evina, -ung, -išče, -njak, -eko, -ovo...*), od kojih većina potječe iz praslavenskoga jezika, manji dio predstavlja inovaciju slavenskih jezika, a samo su poneki stranoga podrijetla. Navedeni je način tvorbe najčešći i u pridjeva, te se kod posvojnih ženskoga roda izdvaja sufiks *-in* (*b'abin*), a kod muškoga *-ov/-of* (*br'atov*) i *-j* (*Jur-et-j* > *J'ūreč*), dok u tvorbi opisnih pridjeva prednjači *-an* (npr. Lu: *m'asan, p'ametan...*). U tvorbi glagola ističe se prefiksalna tvorba, a s obzirom na to da je u građi zabilježen velik broj prefigiranih glagola, autorica izdvaja najčešće prefikse, poput npr. *do-, iz-, od-, pre-, raz-, s-...*

Na temelju provedena istraživanja, govoreći o klasifikaciji istočnogoranskih kajkavskih govora (225–227), autorica naglašava potrebu diobe ovih govora, prema dosadašnjim istraživanjima promatranih unutar jedne cjeline, na više grupa. S obzirom na akcenatske razlike, među istraženim se punktovima izdvajaju dvije grupe, a uzmu li se u obzir sve fonološke i morfološke značajke, potrebno je govoriti o trima skupinama koje autorica imenuje prema geografskome prostiranju (jugoistočna skupina govora, središnja skupina govora i sjeverozapadna skupina govora). Osim toga, u zaključnome poglavlju (229–231) postavlja i pitanje opravdanosti svrstavanja zapadnih i istočnih goranskih govora u jedan zajednički dijalekt, ali i, slijedeći rezultate dosadašnjih istraživanja, napominje da u »budućim dijalektološkim istraživanjima valja utvrđene podjele shvatiti uvjetno te dozvoliti mogućnost 'labavijeg' pristupa u kojem je najvažnije govore opisati, smjestiti ih u širi dijalektološki kontekst – povući paralele sa susjednim govorima, te tek potom izvesti aproksimativne podjele« (str. 230, 231). Možemo reći kako će nakon ovoga izdanja povlačenje paralela biti uvelike olakšano, s obzirom na to da nam je autorica sustavnim prikazom značajka donijela jasan uvid u stanje na terenu. Brojne potvrde, prikupljene kroz višegodišnja terenska istraživanja, potkrijepile su autoričine argumentirane postavke te pridonijele rasvjetljavanju ovoga iznimno kompleksnoga dijalektnoga područja. Bez ikakve sumnje možemo reći kako su ciljevi navedeni na početku monografije u potpunosti ispunjeni, izdvojene su sve značajke i specifičnosti fonološke, morfološke i rječotvorbene razine istočnogoranskih govora, te su uspostavljene veze sa susjednim govornim područjem. Jasnoća pisanja i rasvjetljavanja pojedinih pitanja dodatno je naglašena i kroz priloge, bilo tablice ili karte, koji još zornije prikazuju analizirana pitanja. Osim toga, priloženi ogledi govora (233–239), doneseni u formi dijaloga, i izrazom, ali i sadržajem, dodatno obogaćuju ovu iznimno korisnu i zanimljivu knjigu.

Možemo zaključiti da je ovom monografijom autorica Marina Marinković dala veliki doprinos hrvatskoj dijalektologiji i da će njezino djelo postati nezaobilazna bibliografska jedinica u mnogim budućim dijalektnim uradcima.

Marija Malnar Jurišić